

© Недоборенко В.М., Кайдашев І.П., Лавренко А. В., Весніна Л. Е., Мамонтова Т.В.
УДК 612.017:577.1:[616.155.194+616-056.52]-085-037:615.356-055.2

ДОДАВАННЯ ДО ЛІКУВАННЯ КВЕРЦЕТИНУ ЗНИЖУЄ РІВЕНЬ ІНТЕРЛЕЙКІНУ 6 У ХВОРИХ ЖІНОК НА ЗАЛІЗОДЕФІЦИТНУ АНЕМІЮ З ОЖИРІННЯМ*

Недоборенко В.М., Кайдашев І.П., Лавренко А. В., Весніна Л. Е., Мамонтова Т.В.

Вищий державний навчальний заклад України «Українська медична стоматологічна академія»

По современным представлениям при ожирении (ОЖ) наблюдается состояние хронического низко интенсивного воспаления с повышенным содержанием провоспалительных цитокинов с привлечением факторов транскрипции, в частности нуклеарных κB (NF- κB) и может сопровождаться изменением концентрации железа в сыворотке крови. Кверцетин позиционирует как противовоспалительное вещество супрессивного влияния NF- κB . Целью исследования стало определить влияние включения кверцетина в комплексное лечение на маркеры системного воспаления у больных женщин с железодефицитной анемией (ЖДА) и ОЖ. В исследовании приняли участие 30 больных женщин ЖДА с сопутствующим ОЖ. Оценивали показатели гемограммы, параметров обмена железа (сывороточное железо, ферритин, гепсидин, общая железосвязывающая способность сыворотки крови, насыщение трансферрина железом) и маркеров воспаления: С - реактивного белка (СРБ) и интерлейкина-6 (ИЛ-6) в сыворотке крови до и после лечения сульфатом железа. Все пациенты были женского пола со средним возрастом $40,3 \pm 7,59$ лет. При распределении больных по причине возникновения, степени тяжести ЖДА и базисными показателями достоверной разницы между группами не было ($p > 0,05$). В процессе лечения СРБ и гепсидин имели значительную достоверную расхождение между ними на основной так и в контрольной группе ($p < 0,05$), но в противовес этому отсутствовало расхождение между ними на 60 ± 3 дня лечения ($p > 0,05$). ИЛ -6 на 60 ± 3 дня лечения имел достоверное снижение показателя в основной группе в противовес контрольной группе ($p < 0,05$). Ферритин в процессе лечения имел значительное достоверную расхождение между основной и контрольной группой ($p < 0,05$). Комплексное лечение с добавлением препарата кверцетину больным женщинам ЖДА с сопутствующим ОЖ снижает уровень ИЛ-6 и способствует более быстрому восстановлению депо железа.

Ключевые слова: железодефицитная анемия, ожирение, кверцетин.

Вступ

З сучасних позицій, ожиріння (ОЖ) розглядається як запальний процес, що розвивається в результаті ліполізу з подальшою активною секрецією жирової тканини низки протеїнів, які об'єднуються в групу адипокіні [1], з характерним підвищенням в плазмі крові клітинних біомаркерів запалення без будь-яких видимих клінічних ознак, що в свою чергу призводить до розвитку хронічного низько інтенсивного запалення та часто відбувається за рахунок факторів транскрипції, зокрема нуклеарного κB (NF- κB), що є найбільш важливим прозапальним ядерним транскрипційним фактором, який відповідає на більшу частину зовнішніх і внутрішніх стимулів та провокує запалення, активуючи або пригнічуючи транскрипцію безлічі генів, що беруть участь у запальній реакції [8].

Внаслідок підвищеного вмісту прозапальних цитокинів, таких як інтерлейкін - 6 (ІЛ-6) та С-реактивний білок (СРБ) в сироватці крові, підвищується експресія гену гепсидина [3] - пептидного гормону, який є основним регуляторним білком системного метаболізму заліза, посередником імунного захисту та запалення [6]. Як наслідок цієї взаємодії, поглинання заліза з їжі знижується шляхом гепсидин - опосередкованого зменшення експресії феропортину еритроцитів (єдиним відомим на сьогодні експортером заліза), що призводить до зниження вмісту циркулюючого рівнів заліза, яке посилюється пригніченням експорту його з макрофагів шляхом того ж механізму.

Ожиріння підвищує рівень гепсидину та зменшує відповідь на пероральне лікування препаратами заліза залізодефіцитної анемії у дітей [11].

Кверцетин (3,3',4',5,7-пентагідроксифлавонон), член родини біофлавоноїдів є одним із найбільш поширених компонентів їжі, який міститься в овочах, фруктах, чаї та вині. Кверцетин позиціонує як протизапальна речовина з супресивним впливом на NF- κB .

Мета роботи: визначити вплив включення кверцетину до комплексного лікування на маркери системного запалення у хворих жінок з залізодефіцитною анемією (ЗДА) та ОЖ.

Матеріали та методи дослідження

Дослідження було проведено з дозволу комісії з біоетики Української медичної стоматологічної академії, усі обстежені особи підписали добровільну інформовану згоду.

Обстежено 30 хворих жінок на ЗДА із супутнім ОЖ, що знаходились на лікуванні у поліклінічному відділенні 1-ої міської клінічної лікарні м.Полтава в період з березня 2016 року по січень 2017 року, які були розподілені на основну групу - 15 хворих ($n=15$), що приймали як базисне лікування препарат сульфат заліза ("Евромедекс", Франція), по 1 таблетці (еквівалентно 80 мг заліза (II)) 2 рази на день за 30 хвилин до їжі) з додатковим призначенням перорально препарату кверцетину в добовій дозі 4,0 (ЗАТ НВЦ "Борщагівський ХФЗ", м.Київ, Україна) та контрольну групу - 15 хворих ($n=15$), що приймали лише базисне лікування.

* Цитування при атестації кадрів: Недоборенко В.М., Кайдашев І.П., Лавренко А. В., Весніна Л. Е., Мамонтова Т.В. Додавання до лікування кверцетину знижує рівень інтерлейкіну 6 у хворих жінок на залізодефіцитну анемію з ожирінням. // Проблеми екології і медицини. – 2017. – Т. 21, № 5-6. – С. 34–36.

Критеріями включення була наявність ЗДА, що встановлена на основі: рівня гемоглобіну (Hb) ≤ 120 г/л для жінок, ознак мікроцитозу та гіпохромної анемії Mean Corpuscular Volume (MCV) ≤ 80 фл, Mean Corpuscular Hemoglobin (MCH) $\leq 27,5$ пг, Mean Corpuscular Hemoglobin Concentration (MCHC) ≤ 335 г/л, за наявності рівня сироваткового заліза (СЗ) < 5 мкмоль/л та рівня феритину ≤ 12 нг/мл в сироватці крові. Ступінь тяжкості анемії визначався відповідно наказу МОЗ України № 709 від 02. 11. 2015 року.

Визначення гематологічних параметрів крові проводилися на гематологічному аналізаторі BC3000 Plus Mindray, Shenzhen Mindray Bio-Medical Electronics Co., Ltd., Китай.

Визначення рівня заліза в сироватці крові проводили фотометричним методом набором реагентів ТОВ "СпайнЛаб", Україна.

Рівень феритину (ООО «Алкор-Био», Росія), гепсидину (Peptide Enzyme Immunoassay (EIA) Protocols, Peninsula Laboratories, LLC, США), СРБ (ООО «Хема», Росія) та ІЛ-6 (ЗАТ «Вектор-Бест», Росія) в сироватці крові проводили методом імуноферментного аналізу.

Також всім пацієнтам проводили визначення рівня загального білку, загального білірубину, АЛТ, АСТ, креатиніну, ендоскопічні та рентгенологічні обстеження шлуночко-кишкового тракту, для виключення виразково - запальних захворювань на момент дослідження.

Для всіх хворих обстеження включало вимірювання антропометричних показників: зріст, маса тіла, окружність талії та стегон, обчислення індексу маси тіла (ІМТ). Індекс розраховується як відношення маси тіла в кілограмах (кг) до квадрату зросту в метрах (м²).

ОЖ у дорослих встановлювалося згідно визначення ВООЗ на основі індексу маси тіла ≥ 30 кг/м².

Характер розподілу жирової тканини визначається за допомогою коефіцієнта окружність талії/окружність

стегон (ОТ/ОС). Величина ОТ/ОС жінок $> 0,85$ свідчить про абдомінальний тип ОЖ.

Із дослідження було виключено хворих, які на момент дослідження були вживали препарати заліза протягом останніх 3 місяців, вживали частіше ніж до 3 разів на тиждень НПЗП протягом останніх 6 місяців, стани зі значними кровотечами за останні 6 місяців, онкопатологію, аутоімунні захворювання, гострі та хронічні захворювання, що можуть призвести до тканинної гіпоксії, хронічна ниркова недостатність, хронічні захворювання печінки з гепатоцелюлярною недостатністю, вегетаріанство, вагітність та лактація.

Статистична обробка отриманих даних виконана за допомогою програмного пакета SPSS 17.0. Достовірність розбіжностей (p) оцінювали за t-критерієм Ст'юдента для незалежних вибірок та статистики парних вибірок. Для аналізу статистично значущими вважали відмінності при $p < 0,05$.

Результати та їх обговорення

Всі пацієнти були жіночої статі з середнім віком $40,3 \pm 7,59$ років. При розподілу хворих за причиною виникнення та ступенем тяжкості ЗДА встановлено відсутність вірогідної різниці між групами.

В порівнянні антропометричних даних та показників гемограми статистичної різниці між жінками не було.

Аналіз величини співвідношення ОТ/ОС виявив, що всі жінки мали абдомінальний тип відкладення жирової тканини.

Базисні показники Hb, MCV, MCHC, MCH, C3, ЗЗС та НТЗ у групах жінок хворих на ЗДА з ОЖ мали в порівнянні між собою статистично не значимі розбіжності щодо цих параметрів ($p > 0,05$).

Достовірної розбіжності між групами в показниках гемограми на початок лікування та 60 ± 3 дні лікування не було ($p > 0,05$) (табл. 1).

Таблиця 1.
Динаміка змін показників гемограми хворих жінок на ЗДА з ОЖ (M $\pm$ SD)

Показник, одиниця виміру	Основна група (n = 15)		Контрольна група (n = 15)	
	0 день	60 $\pm$ 3дні	0 день	60 $\pm$ 3дні
Еритроцити, 10 ⁹ /л	3,9 $\pm$ 0,2	4,36 $\pm$ 0,17†	3,98 $\pm$ 0,26	4,27 $\pm$ 0,15†
Hb, г/л	89,8 $\pm$ 10,4	122,4 $\pm$ 2,4†	90,4 $\pm$ 10,3	121,2 $\pm$ 3,2†
MCV, фл	72,3 $\pm$ 4,5	83,3 $\pm$ 1,7†	71,6 $\pm$ 5,1	82,9 $\pm$ 2,1†
MCHC, г/л	314,0 $\pm$ 19,8	337,2 $\pm$ 10,2†	316,6 $\pm$ 19,42	336,6 $\pm$ 12,0†
MCH, г/л	22,6 $\pm$ 1,8	28,0 $\pm$ 0,9†	22,6 $\pm$ 1,95	27,9 $\pm$ 1,0††

*- $p < 0,05$ достовірна розбіжність від контрольної групи

†- $p < 0,05$ достовірна розбіжність між парними вибірками

В процесі лікування СРБ мав значну достовірну розбіжність як в основній так і в контрольній групі ($p < 0,05$), але на протипагу цьому відсутня розбіжність між ними на 60 ± 3 дні лікування ($p > 0,05$).

ІЛ -6 на 60 ± 3 дні лікування мав достовірне зниження показника в основній групі на протипагу контрольній групі ($p < 0,05$).

Гепсидин як до лікування так і після лікування не мав достовірної розбіжності між групами ($p < 0,05$). На протипагу цьому феритин в процесі лікування мав значну достовірну розбіжність між основною та контрольною групою ($p < 0,05$) (табл. 2).

Таблиця 2.
Динаміка маркерів запалення та показників обміну заліза при комплексному лікуванні хворих на ЗДА з ОЖ (M $\pm$ SD).

Показник, одиниця виміру	Основна група (n = 15)		Контрольна група (n = 15)	
	0 день	60 $\pm$ 3дні	0 день	60 $\pm$ 3дні
СРБ, мг/мл	5,9 $\pm$ 2,0	14,6 $\pm$ 9,1†	5,8 $\pm$ 1,9	13,9 $\pm$ 10,0†
ІЛ-6, пг/мл	1,5 $\pm$ 0,9	0,9 $\pm$ 0,8*†	1,6 $\pm$ 0,8	1,8 $\pm$ 1,3
Гепсидин, нг/мл	18,2 $\pm$ 11,6	6,8 $\pm$ 4,8†	15,1 $\pm$ 12,5	5,7 $\pm$ 3,7†
Феритин, нг/мл	4,8 $\pm$ 2,9	33,3 $\pm$ 12,2*†	4,7 $\pm$ 2,5	25,6 $\pm$ 11,9†

*- $p < 0,05$ достовірна розбіжність від контрольної групи

†- $p < 0,05$ достовірна розбіжність між парними вибірками

За сучасними уявленнями при ожирінні спостерігається стан хронічного низько інтенсивного запалення, що виникає внаслідок збільшення маси жирової тканини та надмірної продукції медіаторів запалення, зокрема ІЛ-6 та СРБ[7]. Цілком можливо, що прозапальні цитокіни викликають більшу експресію гепсидину і підвищують синтез феритину в ретикулоендотеліальних клітинах [10], внаслідок чого зменшується абсорбція заліза в умовах підвищеного зберігання заліза, будь то в межах ретикулоендотеліальної системи або всередині адипоцитів. Клінічно, можна було б очікувати, що це призведе до поєднання дефіциту сложитого заліза та функціонального дефіциту заліза [12].

В нашому дослідженні відсутня достовірна розбіжність впливу кверцитину на СРБ, що співставлено з попередньо проведеним дослідженням осіб з ОЖ та надмірною вагою з метаболічним синдромом [5].

Наші дані щодо іншого маркера запальної реакції ІЛ-6, який мав достовірне зменшення на 60 ± 3 дні комплексного лікування в основній групі в порівнянні з контрольною ($0,9 \pm 0,8$ та $1,8 \pm 1,5$ пг/мл відповідно) та узгоджуються з проведеним дослідженням у хворих на бронхіальну астму у поєднанні із вісцеральним ожирінням [2].

Гепсидин, що є гострофазним реагентом в нашому дослідженні не мав достовірних розбіжностей в групах як до так і після лікування, не зважаючи на позитивну кореляцію з ІЛ-6 [3], що можливо пояснити відсутністю в хворих жінок визначного ступеня ожиріння Cheng et al. [4] and Karl et al. [9].

Дані нашого дослідження показали статистичну значимість впливу комплексного лікування з додаванням кверцитину на феритин, як білка гострої фази запалення, в основній групі при порівнянні з контрольною ($33,3 \pm 12,2$ та $25,6 \pm 11,9$ нг/мл відповідно), що вірогідно, зумовлює його протизапальну активність.

Висновок

Комплексне лікування з додаванням препарату кверцитину хворим жінкам на ЗДА із супутнім ОЖ знижує рівень ІЛ-6 та сприяє швидшому відновленню депо заліза.

Література

1. Дворецкий Л. И. Ожирение и железодефицит. Еще одна коморбитность?. Архивв внутренней медицины. 2015;5: 9–16.
2. Фадеева Г.А. Клініко-імунологічна ефективність застосування кверцитину у хворих на бронхіальну астму у поєднанні із вісцеральним ожирінням. Вісник Сумського державного університету. Серія Медицина. 2009;2 (Т.1): 162-167.
3. Bekri S., Gual P. Increased adipose tissue expression of hepcidin in severe obesity is independent from diabetes and NASH. Gastroenterology. 2006; 131: 788-796.
4. Cheng HL, Bryant CE, Rooney KB et al. Iron, hepcidin and inflammatory status of young healthy overweight and obese women in Australia. PloS One. 2013; 8(7):e68675. doi.org/10.1371/journal.pone.0068675
5. Egert S, Boesch-Saadatmandi C, Wolfram S, et al. Serum lipid and blood pressure responses to quercetin vary in overweight patients by apolipoprotein E genotype. J Nutr 2010;140:278-284.
6. Ganz T. Hepcidin, a key regulator of iron metabolism and mediator of anemia of inflammation. Blood. 2003; 102(3):783–788.
7. Greenberg AS, Obin MS. Obesity and the role of adipose tissue in inflammation and metabolism. Am J Clin Nutr. 2006; 83:461-465.
8. Kaïdashev IP. NF-κB activation as a molecular basis of pathological process by metabolic syndrome. Fiziol Zh. 2012;58(1):93-101. Review. Ukrainian.
9. Karl JP, Lieberman HR, Cable SJ et al. Poor iron status is not associated with overweight or overfat in non-obese pre-menopausal women. J Am Coll Nutr. 2009; 28(1): 37–42.
10. Rogers JT: Ferritin translation by interleukin-1 and interleukin-6: the role of sequences upstream of the start codons of the heavy and light subunit genes. Blood 1996; 87:2525-2537.
11. Sanad M, Osman M, Gharib A. Obesity modulate serum hepcidin and treatment outcome of iron deficiency anemia in children: A case control study. Italian Journal of Pediatrics. 2011; 37:34. doi.org/10.1186/1824-7288-37-34
12. Yanoff LB, Menzie CM, Denkinge B, Sebring NG, McHugh T, Remaley AT, Yanovski JA: Inflammation and iron deficiency in the hypoferrremia of obesity. Int J Obes (Lond) 2007; 31(9):1412-19.